

TIL TA'LIMINIG LINGVISTIK KORPUSI

Yangibaeva Nazira Gulmanovna

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada jamiyat axborot resurslarining ortib borishi, ularning rivojlanishi ko'p jihatdan axborot resurslarini to'plash va qayta ishlash tezligi bilan belgilanishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog'liqligi o'rganilgan.*

Kalit so'zlar: *kompyuter, axborot resurs, til korpusi, elektron lug'at, dasturiy ta'minot.*

Texnologiya asrida taraqqiyot sur'atining tezlashgani, intellektual salohiyat, texnikaning yuqori darajada yuksalishi kishilik jamiyati oldiga qator vazifalarni qo'yimoqda. Mintaqamizdagi globallashtirish jarayoni barcha sohalarida tezkorlikni, jadal taraqqiyotni talab etmoqda. Kompyuter tizimi qulayliklar, imkoniyatlar majmuiga va tarkibiy qismiga aylandi².

Axborot texnologiyalari ta'lim sohasida ham asosiy o'rin egallaydi. Ta'lim samaradorligini oshirishda, zamon talablariga javob bera oladigan kadrlar tayyorlashda axborot texnologiyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirda yurtimizda ta'lim sohasiga jiddiy e'tibor qaratilishi natijasida aksariyat yoshlar axborot texnologiyalaridan unumli foydalanmoqdalar, axborotlashtirish jarayonida mustaqil ishtirok etmoqdalar. Yangi texnologiyalar kun sayin rivojlanib, axborotlashtirish jarayoni tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan hozirgi davrda ta'lim sohasida axborot resurslarini tashkil etish va ta'limda foydalanishga mamlakatimizda ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida "Elektron ta'lim" milliy tizimini yaratish" investitsiya loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2012 yil 16 aprelda e'lon qilingan PQ-1740-son qarori ta'lim sohasida axborotlashtirishning milliy tizimini shakllantirish, zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish va undan foydalanish, jahon axborot resurslaridan bahramand bo'lishga zamin yaratadi.

Ta'lim, bilim taqlid qilish orqali o'tgan tarixdan oldingi davrlarga borib taqaladi. Ma'lumki, maktablar Qadimgi Misrda mavjud bo'lib, ta'lim tizimi savodxonlik, madaniyat va fanning rivojlanishi bilan tez rivojlanmoqda. Asosan, ta'lim jarayoni o'qituvchi, talaba va o'qituvchi talabaga o'tkazmoqchi bo'lgan bilimlarni o'z ichiga olgan ma'lum vositani o'z ichiga oladi.

An'anaviy maktablarda o'quvchilar o'qituvchilar bilan sinflarda o'tirib, doskaga yozib bilim olishgan. Qog'ozga bosilgan kitoblarni o'qib va uy vazifasini daftarlarda sharhli ruchkalar bilan bajarishgan. Ko'pchilik ko'proq kitob olish uchun jamoat kutubxonalari borgan. Ba'zan, kitob ayniqsa qimmatli bo'lsa yoki kutubxona

² Пулатов А.К., Мухамедова С. Компьютер лингвистикаси (Ўқув кўлланма). -Т., 2008; Пратов А. Компьютер лингвистикаси. -Т., Академнашр, 2011; Rahimov A. Kompyuter lingvistikasi asoslari. -Т., Akademnashr, 2011..

juda zarur bo'lsa, kerakli ma'lumotlarni o'qish yoki nusxalash uchun u yerda qolishlari kerak edi. Og'ir ryukzaklar, cheklangan miqdordagi bosma nusxalar va eng muhimi, ko'p vaqtni behuda sarflash. Ilgari an'anaviy ta'limimiz mana shunday ko'rinishda edi.

Ilg'or texnologiyalar ta'lim jarayoni bo'ylab yuqori tezlikda tarqalmoqda. Maktablar va universitetlarda raqamli texnologiyalardan keng foydalanish bilan u bugungi talabalar uchun tom ma'noda yangi dunyoni ochadi. Albatta, bu ta'lim berish va qabul qilish usulini keskin o'zgartirdi.

O'tgan asr boshlari xalqimiz, ma'naviyatimiz, tilimiz va qadriyatlarimiz uchun muhim davr hisoblanadi. Jumladan, yurt kelajagi sanalmish yosh avlod tarbiyasi, ularning qunt bilan bilim olishi, til o'rganishiga alohida e'tibor qaratilgan. Binobarin, yoshlarning o'z ona tillarini asrash bilan birga boshqa tillarni ham puxta o'rganishi istiqloq fidoyilarining yetakchi maqsadlaridan edi. Bugun farzandlarimiz erishayotgan baxtni roppa-rosa bir asr ilgari ma'rifatparvarlik harakati boshida turgan siymolar naqadar orzu qilgan, deyish mumkin. Ular ham maktab, ham madrasalardagi ta'lim tizimini, ularda o'qitiladigan fanlarni, darsliklarni sharqona an'analarni saqlagan holda isloh qilish yo'lidan borib, "usuli jadid" maktablarining milliy-madaniy taraqqiyotimizda muhim omil bo'lishini asoslab bergandi. Chunki, o'sha vaqtlardagi boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qish darsligidagi matnlar fors-tojikcha bo'lib, u turkiy tilda so'zlashuvchi bolalarning savod chiqarishi, mazmunini tushunishlarini ancha qiyinlashtirgan. Shu sababli, Mahmudxo'ja Behbudiy "Ikki emas, to'rt til lozim" maqolasida: "Biz turkistoniylarga turkiy, forsiy, arabiy va rusiy bilmoq lozimdur", deb yozgan edi. Ya'ni, o'z ona tilisi hisoblangan turkiy tilni bilishi zarurligi holda, adabiyot va san'at tili sanalgan arab, fors tillari yoniga dunyo madaniyati, ilm-fani, taraqqiyoti bilan bo'ylasha olish uchun rus tilini ham egallash joizligi ta'kidlangan. Demak, Behbudiy o'z vaqtidayoq yoshlarni ko'proq til o'rganishga da'vat etgan edi.

XXI asr boshlariga kelib til o'rganish tag'in dolzarb muammoga aylanayotgani bejiz emas. Bugun nafaqat o'zga tillarni o'rganishimiz, balki o'z tilimizni dunyoga tanitishimiz uchun ham qayg'urishimiz kerak. Ayniqsa, ona tilimizning qonun-qoidalari, rang-barang tovlanishlari-yu badiiy jilolari asosida korpus yaratish nihoyatda muhim vazifa. Chunki butun dunyoda o'zbek tilidagi so'zlarning jarangi yayrashi uchun, uning bazasini ham tilimizning o'zi kabi jozibali yaratish maqsadga muvofiq, deb o'ylaymiz. Negaki, o'zbek tilining badiiy-tasviriy vositalari asosida yaratilgan tilni modellashtirish, indekslashda matndagi barcha ma'no qirralari namoyon bo'lishiga erishish lozim. Bu ham hozirgi texnik globallashtirish jarayonida tilni asrashdek bir gap.

Matbuot va maorif ravnaqiga sezilarli hissa qo'shgan taniqli ma'rifatparvar adib Abdulla Avloniy ona tilini asrash va uni har xil qorishqlikdan tozalashga bag'ishlangan maqolasida ham ona tilining sofligini saqlash haqida fikr yuritgan edi. Jadal rivojlanayotgan texnika asrida ayniqsa yoshlar har bir yangilikka chanqoq. Ular ongiga milliy til xususiyatlarini singdirish bir muncha qulay.



MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

Oldimizda turgan muhim vazifani shundan ham anglash mumkinki, bugun deyarli ko'pgina dunyo tillarining lingvistik korpusi mavjudligi bu tildagi elektron lug'at va mashina tarjimalar xizmatini ommalashtirmoqda.

Ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish o'quv jarayoniga sezilarli o'zgarishlar kiritdi, bu esa o'quv jarayonida yangi metodologiyalar, yangi mazmun, yangi o'qitish vositalari va, albatta, yangi texnik vositalar va texnologiyalarni qo'llashni talab qildi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, jamiyat axborot resurslarining ortib borishi, ularning rivojlanishi ko'p jihatdan axborot resurslarini to'plash va qayta ishlash tezligi bilan belgilanadi. Bu jarayon axborot oqimlarini tizimlashtirish, axborot resurslariga kirish uchun qulay interfeys yaratish imkonini beruvchi maxsus usullar, modellar, algoritmlar va dasturiy ta'minot tizimlariga asoslangan yangi vositalar, texnologiyalarni yaratish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Shu sababli axborot modellari, algoritmlarini qurish va ular asosida mobil ilovalarni loyihalash va ular uchun dasturiy ta'minot tizimini ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Адилова С. Ўзбек тилини ўқитишда компьютер технологияларидан фойдаланиш. -Тошкент, 2006
2. Mengliyev B., Bobojonov S., Namroyeva Sh. O'zbek tilining milliy korpusi. – Toshkent: Ma'rifat/2018
3. Zaharov V.P., Bogdanova S.Yu. Korpusnaya lingvistika. Uchebnik. Irkutsk. IGLU, 2011
4. Ёўлдошев Б. Компьютер лингвистикаси. - Самарканд, 2009.
5. Қурбонова Ф. Компьютер луғатлари: тезаурус. -Тошкент, 2014
6. Muhamedova S. Kompyuter lingvistikasi (metodik qo'llanma). - Toshkent: ToshDPU nashri, 2007. - 74 b
7. Po'latov A., Muhamedova S. Kompyuter lingvistikasi (o'quv qo'llanma).- Toshkent, 2007, 2008, 2009.
8. Sharapova S. Til o'qitish dasturlarining amaliy ahamiyati. Metodist. Ilmiy maqolalar to'plami. -Toshkent, 2017. -B . 8-12
9. Ёринбоев Д.Б. Компьютер лингвистикаси (Маърузалар матни). Самарканд, 2009.